

การวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะตามภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

The Analytical of Power and Influence of Opatatika as per Planes of Existence in Buddhist Scriptures

พระศิระ จิตตสุโข

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

PhraSira Cittasubho

Buddhist Panya Sri Dvaravati College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: cittasubho2557@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) โอปปาติกะตามภพภูมิ และ 3) วิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1. ภพภูมิแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ (1) กามาวจรภูมิ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกพึงพอใจและไม่พึงพอใจ (2) รูปาวจรภูมิ เป็นระดับจิตที่เกี่ยวข้องกับรูปธรรม (3) อรูปาวจรภูมิ เป็นระดับจิตที่เกี่ยวข้องกับอรูปธรรม และ (4) อปริยาปนภูมิหรือโลกุตตรภูมิ ซึ่งเป็นภูมิของพระอริยะผู้พ้นจากโลกียภูมิ 2. โอปปาติกะ คือสัตว์ที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ผ่านการตั้งครรภ์และคลอด แบ่งเป็น 10 ประเภท ได้แก่ มนุษย์บางจำพวก สัตว์นรก เปรตหรืออสุรกาย เทวดา พรหม วิสุทธิตhev มาร ยักษ์ นาค และครุฑ โดยแต่ละประเภทมีลักษณะการเกิดและการดำรงอยู่ที่แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตทั่วไป 3. ด้านอำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะแบ่งเป็นสองประเภท คือ 1. ประเภทให้คุณ เช่น เทวดาและพรหม ที่ใช้อำนาจในเชิงบวกจากการทำบุญและปฏิบัติธรรม 2. ประเภทให้โทษ เช่น เปรต อสุรกาย มาร ซึ่งมีอำนาจในการเข้าสิง จำแลงกาย และเนรมิต อิทธิพลของความเชื่อในอำนาจของโอปปาติกะส่งผลต่อความเชื่อของคนไทยในด้านการเวียนว่ายตายเกิด กรรมและผลกรรม ภพภูมิ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรม เช่น การทำบุญตักบาตรเทโว สงกรานต์ ลอยกระทง สารทเดือนสิบ และบุญบั้งไฟ นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยกระตุ้นให้ละเว้นความชั่ว มุ่งสร้างกรรมดี และดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมที่สงบสุข

คำสำคัญ: ภพภูมิ; โอปปาติกะ; อำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะ

* วันที่รับบทความ : 24 ตุลาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 2 พฤศจิกายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 3 พฤศจิกายน 2567

Abstract

This research aims to study: 1) To study the planes of existence in Buddhist scriptures, 2) To examine the concept of Opatatika according to these planes, and 3) To analyze the power and influence of Opatatika with in the Buddhist canon. A documentary research approach was employed, utilizing content analysis and descriptive methods. The findings reveal that (1) the realms of existence are divided into four types: (a) the sensual realm (Kāmāvacara), associated with sensory pleasure and discomfort; (b) the form realm (Rūpāvacara), linked to material aspects of consciousness; (c) the formless realm (Arūpāvacara), related to immaterial states; and (d) the supramundane realm (Lokuttara), transcending worldly realms and exclusive to enlightened beings. (2) Opatatika beings, which are self-manifesting entities born without conventional gestation, are categorized into ten types: certain humans, hell beings, hungry ghosts (Preta or Asurakāya), deities, Brahmas, purified beings (Visuddhitepa), Mara, ogres (Yaksha), nāgas, and garudas. Each type has unique modes of origin and existence distinct from ordinary life forms. (3) The power and influence of Opatatika beings are divided into two categories: (a) benevolent beings, such as deities and Brahmas, who exert positive influence derived from meritorious acts and spiritual practices, and (b) malevolent beings, such as hungry ghosts, spirits, and Mara, possessing powers to possess, shape-shift, and materialize. The influence of Opatatika beings profoundly impacts Thai beliefs in the cycle of rebirth, karma, and the afterlife realms, as well as cultural practices like such as the making of merit by offering food to monks during the Tavo festival, the Songkran festival, Loy Krathong, Sart Duean Sip (the tenth lunar month festival), and the Rocket Festival (Bun Bang Fai). Additionally, these beliefs shape social values by encouraging ethical behavior, fostering good karma, and promoting a mindful, prudent approach to life, thereby contributing to improved quality of life and social harmony.

Keywords: The realm of existence; Opatatika; The power and influence of Opatatika

บทนำ

แนวคิดความเชื่อในเรื่องของโอปปาติกะ หรือเรื่องผี เทวดา และสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งมนุษย์ทุกชาติพันธุ์ ทุกภาษา ต่างก็มีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ และเข้าไปผสมผสานกัน จนเป็นส่วนหนึ่งกับวิถีการดำรงชีวิตในสังคม ความเชื่อเหล่านี้ไม่มีผู้ใดสามารถเปิดเผยให้คำตอบ หรืออธิบายให้มีความชัดเจนได้ว่า ผีหรือเทวดามีจริงหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อประเภทนี้มีอิทธิพลให้มนุษย์มารวมกลุ่มเป็นสังคมได้ เพราะมีจุดประสงค์หรืออุดมการณ์ร่วมกัน

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงทราบรายละเอียดถึงขั้นตอนและกระบวนการเวียนว่ายตายเกิดใน “สังสารวัฏฏ์” (ที.ม.อ. (ไทย) 116/102) โดยทรงแสดงถึงกำเนิดของสรรพสัตว์ไว้ 4 ประเภท ดังที่ปรากฏในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก (ม.ม. (ไทย) 12/152/151) อันได้แก่ อัญชชะ (เกิดในไข่) ชลาพุชะ (เกิดในครรภ์) สังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคล) และโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้นเป็นรูปร่างทันที) (ม.อ. (ไทย) 14/289/349)

โดยเฉพาะโอบปาติเกะนั้น พระพุทธองค์ทรงระบุว่าประกอบด้วย เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก (ม.ม. (ไทย) 12/152/151-152)

แม้ว่าในปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความก้าวหน้า การพิสูจน์การมีอยู่ของโอบปาติเกด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ยังเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เนื่องจากสัตว์จำพวกโอบปาติเกมีกายละเอียดเกินกว่าที่สายตาธรรมดามองเห็นได้ อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาได้ปฏิเสธการมีอยู่ของเปรต อสุรกาย เทวดา และพรหม โดยอธิบายว่าเป็นสัตว์ที่เกิดผุดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยการเกิดในกรรมมารดา แต่อาศัยอดีตกรรมเป็นปัจจัยในการเกิด ดังที่บรรจบ บรรณรุจิ ได้อธิบายไว้ในหนังสือ "โอบปาติเก ชีวิตหลังความตาย" ว่า โอบปาติเกคือชีวิตหลังความตายของสัตว์โลก ที่เกิดโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ อาศัยเพียงแต่อดีตกรรมเพียงอย่างเดียว เกิดจากใจของตนเองที่ยังอยากมีชีวิตอยู่ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2557: 6)

ในสังคมไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องโอบปาติเกได้ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต โดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้คนจำนวนมากแสวงหาที่พึ่งทางใจด้วยการเข้าหาอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การศึกษาวិเคราะห์เรื่องอำนาจและอิทธิพลของโอบปาติเกตามภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญ เนื่องจากการศึกษาที่จะช่วยให้เข้าใจถึง ธรรมชาติและการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสปกติของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับการเกิดในภพภูมิต่างๆ ของโอบปาติเก อำนาจและอิทธิพลของโอบปาติเกที่มีต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของมนุษย์ และแนวทางในการประยุกต์ใช้ความรู้เรื่องโอบปาติเกเพื่อพัฒนาตนและผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอบปาติเกตามภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโอบปาติเก อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภพภูมิของโอบปาติเกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาประเภทของโอบปาติเกในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอบปาติเก

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยนี้ เป็นระเบียบในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้วิธีวิจัยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กับกลุ่มเป้าหมาย และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิจัยศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและการเก็บข้อมูล ซึ่งได้กำหนดรูปแบบการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้โดยผู้วิจัยทำการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัย โดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ เอกสารงานวิจัยในชั้นปฐมภูมิ ทศตปิฎก ตำรา หนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แนวคิด ทฤษฎี และการวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะตามภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นความหมาย ความเป็นมา รูปแบบและธรรมที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม

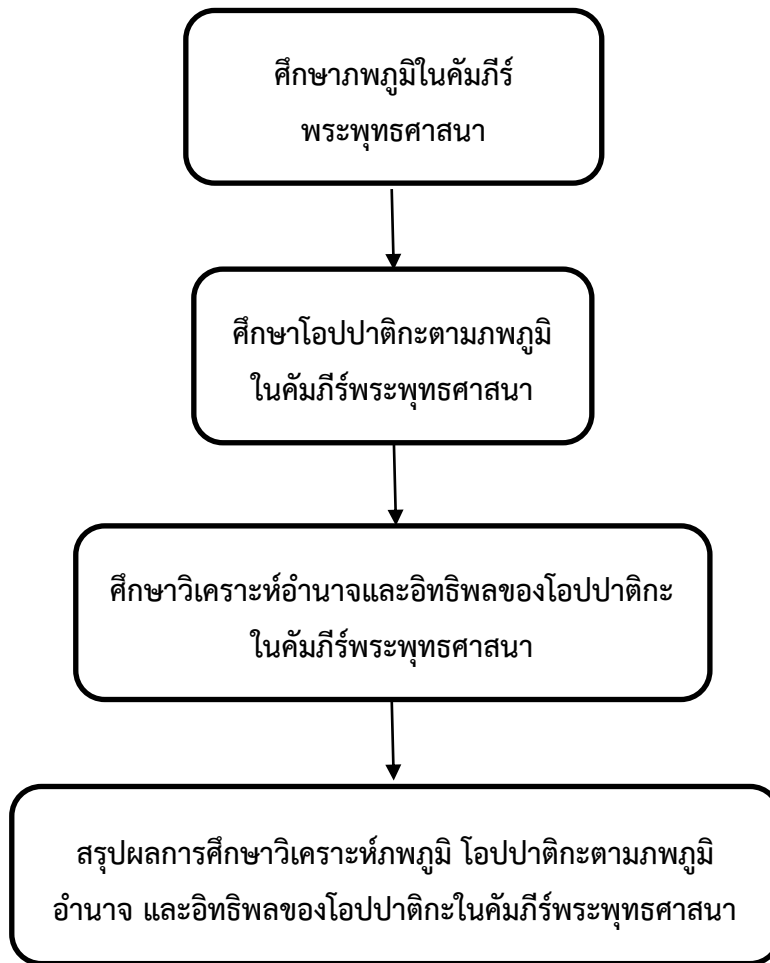
ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์องค์ความรู้ และผลลัพธ์เกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิจัยศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้สร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

1) วิเคราะห์ด้านเอกสาร โดยเน้นศึกษาถึงเนื้อหาหลักธรรมที่เกี่ยวกับที่เกี่ยวกับการกำเนิดของโอปปาติกะ อำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2) นำข้อมูลที่ได้ นำข้อมูลมาเรียบเรียงพร้อมจำแนกอย่างเป็นระบบแล้วจึงนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่าง และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การวิเคราะห์ภพภูมิของ โอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” นำไปสู่ประเด็นในการวิจัยดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิเคราะห์โอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีดังต่อไปนี้

1.1) ความหมายของโอปปาติกะ พบว่า โอปปาติกะ หมายถึง หมายถึงสัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ (ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพ เช่น เทวดา และสัตว์นรก เป็นต้น (ที.สี.อ. 171/149.) โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการตั้งครรภ์และการคลอด ไม่ต้องอาศัยร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง ซึ่งมีความแตกต่างจากมนุษย์และสัตว์ทั่วไปที่ต้องการกระบวนการทางชีววิทยาในการเกิด ในทางพุทธศาสนา โอปปาติกะถือว่าเป็นผลมาจากกรรมที่ทำไว้ในอดีต การกระทำในชีวิตก่อนหน้านั้นจะกำหนดว่าผู้ที่ตายไปแล้วจะไปเกิดเป็นโอปปาติกะประเภทใด เช่นการทำบุญมากจะได้เกิดเป็นเทวดา การทำบาปมากจะได้เกิดเป็นเปรตหรือเกิดเป็นสัตว์นรก เป็นต้น

1.2) ความเข้าใจเกี่ยวกับภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า ภพภูมิในพระไตรปิฎก หมายถึง สถานที่เกิด หรือโลก เป็นสถานที่อยู่ของสัตว์นั้น บ่งชี้ถึงสถานที่ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรม ส่วนในความหมายของภาวะชีวิตของสัตว์นั้น ภพจะแสดงภาวะเชิงนามธรรม และคำว่า “ภูมิ” ในความหมายของชั้น หรือแผ่นดินนั้นบ่งชี้ถึงสถานที่เชิงรูปธรรม ในความหมายของชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ หรือ ระดับชีวิตนั้นจะแสดงถึงภาวะทางจิตในเชิงนามธรรม

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิเคราะห์ของภพภูมิของโอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีดังต่อไปนี้

2.1) ประเภทของภพภูมิของโอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภพภูมิของโอปปาติกะสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ คือ

2.1.1. กามาวจรภูมิ เป็นภูมิที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกพึงพอใจและไม่พึงพอใจ อันประกอบไปด้วย

ก) เทวภูมิ เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความสุขสงบและความงาม โดยไม่มีความทุกข์ทรมานใด ๆ เป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจ

ข) อบายภูมิ หมายถึงภูมิที่ปราศจากความเจริญ โอปปาติกะที่กำเนิดในภพภูมินี้มี 3 ประเภท ได้แก่ นิรยภูมิ เปตภูมิ อสุรกายภูมิ

(1) นิรยภูมิ คือ นรกหรือภูมิที่ไม่มีความสุขความเจริญ ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย เหล่าสัตว์ที่อุบัติในโลกนี้มีความเป็นอยู่ที่ทุกข์ทรมานโดยวิธีต่าง ๆ ความทุกข์จะสาหัสหรือไม่ สุดแต่กรรมจะนำไปบังเกิดในนรกขุมใด

(2) เปตภูมิ ภูมิแห่งเปรต, ภูมิแห่งผู้หิวกระหาย เป็นโลกที่ไม่มีความสุข ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีที่อยู่เป็นของตนเอง เป็นโลกของสัตว์ที่มีความทุกข์น้อยกว่าสัตว์นรก เป็นโลกที่อยู่ของสัตว์ผู้ห่างไกลจากความสุข

(3) อสุรกายภูมิ คือโลกของสัตว์ที่ปราศจากความร่าเริงสนุกสนาน ไม่มีการรื่นเริง ไม่มีการละเล่นให้เกิดความสนุกสนานบันเทิงใจ

2.1.2. รูปาวจรภูมิ ชั้นของรูปพรหม เป็นภูมิระดับจิตที่ปรารถนุปรธรรมเป็นอารมณ์ เป็นภูมิที่อยู่ของผู้ได้ฌาน รูปาวจรภูมิ หรือ “ภูมิแห่งรูป” คือดินแดนที่เป็นที่พำนักของพรหมผู้บำเพ็ญสมาธิชั้นสูงจนสามารถก้าวข้ามพ้นความยึดติดในโลกีย์วิสัย

2.1.3. อรูปาวจรภูมิ เป็นภูมิระดับจิตที่ปรารถนุปรธรรมเป็นอารมณ์ เป็นผู้ที่ได้อรุณมาน อรูปาวจรภูมิ หรือ “ภูมิแห่งอรูป” คือดินแดนที่มีลักษณะเป็นนามธรรมล้วน ๆ เป็นสถานที่พำนักของพรหมผู้ที่บำเพ็ญสมาธิชั้นสูงยิ่งกว่า จนสามารถหลุดพ้นจากความยึดติดในรูปและเข้าสู่สภาวะแห่งจิตที่บริสุทธิ์ละเอียดอ่อน

2.1.4. อปริยาปนภูมิ หรือ โลกุตตรภูมิ เป็นภูมิผู้ที่บรรลุโลกุตตรธรรม เป็นพระอรหิยะ พ้นแล้วจากโลกีย์ภูมิ โลกุตตรภูมิ หรือ “ภูมิที่เหนือโลก” คือดินแดนที่เป็นที่พำนักของพระอรหิยะบุคคล ผู้ที่ได้บรรลุธรรมและหลุดพ้นจากสังสารวัฏแล้ว โลกุตตรภูมิเป็นสภาวะที่สูงส่งและบริสุทธิ์ที่สุด ไม่มีความทุกข์ ความลำบาก หรือการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

ตารางที่ 1 ภพภูมิของโอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ภพภูมิ	รายละเอียด
1. กามาวจรภูมิ	เป็นภูมิที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกพึงพอใจและไม่พึงพอใจ อันประกอบไปด้วย 1) มนุสสภูมิ มนุษย์ที่มีกำเนิดแบบโอปปาติกะนั้น ปรากฏเพียงมนุษย์ต้นกัปเท่านั้น 2) เทวภูมิ เมืองของเทวดา มีสถานที่อันเป็นที่พิศ มีหุติพิศ และมีอาหารทิพย์ แบ่งออกเป็น 6 ชั้น 3) อบายภูมิ คือภูมิที่ปราศจากความเจริญ โอปปาติกะที่กำเนิดในภพภูมินี้มี 3 ประเภท ได้แก่ นิรยภูมิ เปตภูมิ และอสุรกายภูมิ
2. รูปาวจรภูมิ	ชั้นของรูปพรหม ได้แก่ ธรรมคือจิต และเจตสิกของบุคคลผู้เข้าสมาบัติ นับตั้งแต่พรหมโลกชั้นปาริสัชชา จนถึง พรหมโลกชั้นนอก นิฏฐภาพ เป็นภูมิระดับจิตที่ปรารถนุปรธรรมเป็นอารมณ์ เป็นภูมิที่อยู่ของผู้ได้ฌาน

3. อรูปาจรภูมิ	คือดินแดนที่มีลักษณะเป็นนามธรรมล้วน ๆ เป็นสถานที่พำนักของพรหมผู้บำเพ็ญสมาธิขั้นสูงยิ่งกว่า จนสามารถหลุดพ้นจากความยึดติดในรูปและเข้าสู่สภาวะแห่งจิตที่บริสุทธิ์ละเอียดอ่อน
4. โลกุตตรภูมิ	ภูมิที่อยู่เหนือโลก หรือภูมิที่สูงกว่าภูมิปกติ เป็นภูมิที่บุคคลเข้าถึงได้เมื่อมีการหลุดพ้นจากกิเลส และสามารถบรรลุถึงนิพพาน

สรุป ภาพภูมิในพระไตรปิฎกเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงผลของการกระทำและการฝึกฝนจิตใจของมนุษย์และสัตว์ การทำความดีและการพัฒนาจิตใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดในภพภูมิที่ดียิ่งขึ้น ขณะที่การกระทำบาปจะนำไปสู่สภาวะของอบายภูมิที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน การศึกษาและทำความเข้าใจภพภูมิในพระไตรปิฎกจึงเป็นการเตือนใจให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยความเมตตาและการทำความดี เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีในภพภูมิต่อไป

2.2) ประเภทของโอปปาติกะ

โอปปาติกะมีความเป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญในการอธิบายเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการเกิดของสรรพสัตว์ที่ไม่ใช่เพียงแคในโลกทางกายภาพแต่รวมถึงโลกที่มองไม่เห็นและเป็นผลจากกรรมที่กระทำไว้ในอดีต โอปปาติกะเป็นตัวแทนของความคิดเกี่ยวกับการเกิดขึ้นจากพลังทางจิตวิญญาณและการกระทำตามกรรมที่ส่งผลต่อการปรากฏตัวของสิ่งมีชีวิตในภพภูมิต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยสามารถสรุปได้ดังตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ประเภทของโอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ประเภทของโอปปาติกะ	สาระสำคัญ
1) มนุษย์บางจำพวก	มนุษย์ต้นกำเนิดที่ เป็นอาภัสสรพรหมมีกำเนิดเป็นโอปปาติกะ มีภาวะเป็นทิพย์ ได้กินง้วนดิน พอกินเข้าไปร่างกายก็เริ่มหยาบ และสูญเสียความเป็นทิพย์
2) สัตว์นรก	สัตว์นรกถูกแบ่งออกเป็นหลายระดับ โดยมีลักษณะและการลงโทษที่แตกต่างกันไปตามระดับความรุนแรงของบาปที่กระทำ โดยแบ่งออกเป็น 8 ชุมใหญ่
3) เปรตหรืออสุรกาย	เปรตหรืออสุรกายเป็นสัตว์ที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากการอดอยากและกรรมชั่วที่ได้กระทำไว้ในอดีต โดยแบ่งออกเป็น 37 ประเภท

ประเภทของโอปปาติกะ	สาระสำคัญ
4) เทวดา	เทวดาถือเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสุขและมีอำนาจมากกว่ามนุษย์ แต่ยังคงอยู่ในวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด โดยแบ่งออกเป็น 6 ชั้น
5) พรหม	พรหมเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความบริสุทธิ์และความสงบมีกำลังสมาธิหรือฌานสมาบัติสูง มีอำนาจและปัญญาที่เหนือกว่ามนุษย์และเทวดา แต่ยังคงอยู่ในวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด แบ่งออกเป็นรูปพรหม 16 ชั้น และอรุปรหม 4 ชั้น
6) วิสุทธิตเทพ (พระอรหันต์)	เทพผู้มีความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง โดยมักจะหมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งท่านเหล่านี้ได้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง บรรลุถึงนิพพานอันเป็นสภาวะที่บริสุทธิ์อย่างสมบูรณ์
7) มาร	มารเป็นโอปปาติกะที่อาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ มีบทบาทในการขัดขวางการปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรม แบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ กิเลสมาร ชันธมาร อภิสังขารมาร เทวปุตตมาร และมัจจุมาร
8) ยักษ์	ยักษ์จัดอยู่ในประเภทโอปปาติกะ คือ พวกที่เกิดมาแล้วมีร่างกายเติบโตทันที หากได้ทำกรรมดีมาก่อนก็จะเกิดในกำเนิดของยักษ์ที่เป็นเทวดา ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ถ้าหากทำกรรมชั่วจะเกิดในกำเนิดของยักษ์ดิรัจฉาน
9) นาค	นาคที่เป็นโอปปาติกะเป็นผู้มีฤทธิ์อำนาจมาก จัดอยู่ในชั้นภูมิของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา นาคแบ่งเป็น 4 ตระกูลที่มีลักษณะผิวกายต่างกัน
10) ครุฑ	ครุฑชั้นสูง จะเกิดแบบโอปปาติกะ มีขนสีทอง มีเครื่องประดับแบบเทพบุตรเทพธิดา มีชีวิตอยู่เหมือนเทวดา แปลงกายได้ จะเสวยสุทธาโภชน คือ อาหารทิพย์แบบเทวดา

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอบปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า โอบปาติกะมีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยในหลายมิติ โดยสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ที่ได้ดังนี้

3.1 อิทธิพลด้านความเชื่อและจิตสำนึก คือ สร้างความตระหนักในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก-สวรรค์ และกฎแห่งกรรม ก่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อบาปและผลของการกระทำ และ ส่งเสริมการยึดมั่นในหลักศีลธรรมและจริยธรรม

3.2 อิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคม คือ ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เช่น การรักษาศีล การทำบุญ การไหว้พระสวดมนต์ สร้างความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสังคม

3.3 อิทธิพลต่อการพัฒนาสังคม คือ ส่งเสริมความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองในสังคม สร้างความสัมพันธ์อันดีในระดับครอบครัวและชุมชน และพัฒนาระบบควบคุมทางสังคมผ่านความเชื่อและหลักศีลธรรม

สรุปผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลของโอบปาติกะมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมสังคมไทยให้มีระเบียบแบบแผน มีศีลธรรม และมีความสุข โดยผ่านกลไกความเชื่อทางศาสนาที่ส่งผลต่อจิตสำนึกและพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง ภพภูมิ ประเภทของโอบปาติกะ ตลอดจนอำนาจและอิทธิพลของโอบปาติกะได้ดังนี้

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่าง ภพภูมิ โอบปาติกะ อำนาจและอิทธิพล

ภพภูมิ	ประเภทของโอบปาติกะ	อำนาจ	อิทธิพล
กามาจรภูมิ	มนุษย์บางจำพวก	สามารถเลือกการกระทำที่จะส่งผลต่อภพภูมิถัดไปได้	มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกการกระทำและควบคุมความคิดของตนเอง
	สัตว์นรก	ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส	เกิดความเกรงกลัวผลจากกรรมชั่ว
	เปรตหรืออสุรกาย	เข้าสิง ดลบันดาล เบียดเบียน สร้างความเดือดร้อนได้รับความทุกข์ทรมาน	เกิดความเกรงกลัวต่อผลของกรรมชั่ว เกิดวัฒนธรรมในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้
	เทวดา	แปลงกาย เสกสร้างวัตถุสิ่งของ การเข้าสิง ดล	ทำความดี รักษาศีล มีความละอายชั่วกลัวบาป

		บันดาลได้รับความสุข มี ความเป็นทิพย์	
	มาร	เนรมิตกาย จำแลงกาย เข้าสิง ดลจิตใจ	เกิดความตั้งใจแน่วแน่ในการ ประพฤติปฏิบัติธรรม
	ยักษ์	เบียดเบียน สร้างความ เดือดร้อน มีฤทธิ์มาก	เกิดความเชื่อที่ว่ายักษ์สามารถ ป้องกันอันตรายจากภูตผีปีศาจได้
	นาค	เนรมิตกาย จำแลงกาย เบียดเบียน สร้างความ เดือดร้อน	เกิดประเพณีบุญบั้งไฟ
	ครุฑ	มีฤทธิ์อำนาจมากแปลง กายได้	สัญลักษณ์แทนพระมหากษัตริย์
รูปาวจรภูมิ	รูปพรหม	มีจิตอันสงบและมีสมาธิ สูง	สามารถควบคุมและมีอิทธิพลต่อ จิตใจของตนเอง ส่งเสริมการ ปฏิบัติธรรมในการเจริญกรรม ฐาน
อรูปาวจรภูมิ	อรูปพรหม	มีจิตที่ละเอียด ยิ่งขั้น ปราศจากรูป	สามารถควบคุมและมีอิทธิพล เหนือความปรารถนา ส่งเสริมการ ปฏิบัติธรรมในการเจริญกรรมฐาน ในขั้นสูง
โลกุตตรภูมิ	วิสุทธิเทพ (พระอรหันต์)	กำจัดกิเลสได้อย่าง สิ้นเชิง	เป็นเป้าหมายสูงสุดใน พระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะตามภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดย
 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากศึกษาภพภูมิของโอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า ภพภูมิใน
 คัมภีร์พระพุทธศาสนามีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่
 กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และอปริยาปนนภูมิหรือโลกุตตรภูมิ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ
 ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ (2560 : 1-11) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพในพระพุทธศาสนา

เถรวาท” พบว่า ในพระไตรปิฎกมีการจำแนกพออกเป็น 3 ประเภท คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ โดยใน คัมภีร์ชั้นรองได้อธิบายเพิ่มเติมอีก 2 ประเภท คือ กรรมภพและอุปัตติภพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความละเอียด ลึกซึ้งของการอธิบายสภาวะและระดับของจิตที่สัมพันธ์กับการเกิดในภพภูมิต่างๆ

ในส่วนของการกำเนิดในภพภูมิต่างๆ นั้น ผลการวิจัย พบว่า การเกิดเป็นโอปปาติกะในแต่ละภพ ภูมิขึ้นอยู่กับบุพกรรมและระดับการพัฒนาจิตของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสริมสุข วิจารณ์ สติต (2561) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “พัฒนาการของกำเนิดมนุษย์ในครรภ์เชิงเปรียบเทียบพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา และสุติศาสตร์” พบว่า มนุษย์ประกอบด้วยกายและจิต โดยการกำเนิดแบบโอปปาติกะในยุคแรกทาง พระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ยังไม่มีเครื่องมือพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์ แต่มีการอธิบายไว้อย่างเป็นระบบใน คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของการศึกษาเรื่องภพภูมินี้ยังสะท้อนให้เห็นอิทธิพลต่อพฤติกรรมและ การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในหลายมิติ กล่าวคือ

1.1 ด้านการส่งเสริมการทำความดี คือ ความเชื่อเรื่องเทวภูมิส่งผลให้เกิดแรงจูงใจในการทำความ ดีและช่วยเหลือผู้อื่น

1.2 ด้านการละเว้นความชั่ว คือ ความเชื่อเรื่องอบายภูมิ โดยเฉพาะนรกภูมิ ช่วยให้เกิดความ เกรงกลัวต่อผลของการทำชั่ว

1.3 ด้านการปฏิบัติธรรม คือ ความเชื่อเรื่องรูปาวจรภูมิและอรุภาวจรภูมิช่วยสร้างแรงบันดาลใจ ในการปฏิบัติธรรมและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น

1.4 ด้านเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ ความเข้าใจเรื่องโลกุตตรภูมิช่วยให้เห็นเป้าหมายสูงสุดของ การปฏิบัติธรรมที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์

ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องภพภูมียังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำ (กรรม) กับผลของการ กระทำที่ส่งผลต่อการเกิดในภพภูมิต่างๆ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจใน เรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดได้อย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ การดำเนินชีวิตที่ดีงามและการ ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนา

2. การวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอปปาติกะตามภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดย วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากศึกษาประเภทของโอปปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า โอปปาติกะเป็นหนึ่งในกำเนิด 4 ประเภทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีลักษณะพิเศษคือเกิดผุดขึ้นโดยไม่ต้อง อาศัยกรรมมารดา และเมื่อตายก็ไม่ปรากฏซากศพ โดยแบ่งออกเป็น 10 ประเภท ซึ่งแต่ละประเภทมี ลักษณะเฉพาะและมีความสัมพันธ์กับภพภูมิที่อยู่อาศัย โดยผลการศึกษาพบว่าโอปปาติกะที่เกิดในภพภูมิสูง เช่น เทวดาและพรหม จะมีลักษณะพิเศษคือมีกายทิพย์ มีรัศมีงดงาม มีอายุยืน เสวยอาหารทิพย์ และมีความสุขด้วยกามคุณ 5 สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระจักรกฤษณ์ ธีระมโ (2558 : 82-95) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวเคราะห์แนวคิดเรื่องเทวดาในคัมภีร์จักกวัตทีปิณี” พบว่า เทวดามีคุณสมบัติพิเศษคือมีกายทิพย์ มี

รัศมีมิ่งดงาม มีอายุยืน เสวยอาหารทิพย์ และดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุขในสวรรค์ ในทางตรงกันข้าม โอบปาติกะที่เกิดในภพภูมิต่ำ เช่น สัตว์นรกและเปรต จะมีลักษณะที่ต้องเสวยทุกข์เวทนาตามผลของกรรมที่เคยกระทำไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระประพันธ์ ชาติเมธ และคณะ (2565 : 13-23) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เปรตในสังคมไทย” พบว่า เปรตมีรูปร่างและลักษณะการเสวยทุกข์แตกต่างกันไปตามกรรมที่เคยกระทำ จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจว่า ลักษณะของโอบปาติกะแต่ละประเภทมีความสัมพันธ์โดยตรงกับภพภูมิที่อาศัยอยู่ และผลของกรรมที่เคยกระทำไว้ในอดีต กล่าวคือ หากทำกรรมดีย่อมได้เกิดเป็นโอบปาติกะในภพภูมิสูงเสวยสุข แต่หากทำกรรมชั่วย่อมได้เกิดเป็นโอบปาติกะในภพภูมิต่ำเสวยทุกข์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่าทำกรรมเช่นไรย่อมได้รับผลเช่นนั้น นอกจากนี้ยังพบว่าโอบปาติกะบางประเภท เช่น ยักษ์ นาค และครุฑ มีความพิเศษเฉพาะตัวที่แตกต่างกันไป ทั้งในด้านรูปร่าง อำนาจ และความสามารถพิเศษ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา อันเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

3. การวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอบปาติกะตามภพภูมิในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากศึกษาวิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของโอบปาติกะ ผลการวิจัย พบว่า

3.1 อิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ผลการวิจัย พบว่า ชาวพุทธมีความเชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิดเป็นผลมาจากการกระทำหรือกรรมที่ได้ทำไว้ในชาตินี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พันเอก วิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์ (2562 : 25-36) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดกับพุทธปรัชญา” พบว่า หลักธรรมคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 และปฏิจกสมุพบาทมีความสอดคล้องกับหลักการเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด โดยกรรมที่เกิดจากเจตนาจะส่งผลให้มนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบ

3.2 อิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องกรรม คือ ความเชื่อเรื่องกรรมทำให้ชาวพุทธมีศีลธรรม มีกำลังใจในการทำความดี และมีความอดทนอดกลั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหานันต์ อนุตตโร และกฤตสุชิน พลเสน (2564: 1-16) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “แนวคิดกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน” พบว่า กรรมเป็นเรื่องสำคัญในการดำเนินชีวิต การมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับกรรมจะช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จและพบกับความสงบสุข เหมาะแก่การนำไปใช้ในชีวิตประจำวันทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม

3.3 อิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องภพภูมิ นรก-สวรรค์ คือ ชาวพุทธเชื่อว่าการทำกรรมดีหรืออกุศลกรรมจะส่งผลให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ส่วนการทำกรรมชั่วหรืออกุศลกรรมจะส่งผลให้ไปเกิดในทุคติภูมิ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา (2559: 43-53) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการอธิบายเรื่องนรกและสวรรค์ในพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่” พบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงลักษณะของภพภูมิต่างๆ ของนรกและสวรรค์ โดยผู้ที่ทำกรรมชั่วจะไปเกิดในนรก ส่วนผู้ที่ทำความดีจะไปเกิดในสวรรค์

3.4 อิทธิพลต่อประเพณีและวัฒนธรรม คือ ความเชื่อเรื่องโอบปาติกะมีอิทธิพลต่อประเพณีและวัฒนธรรมไทยหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสฏฐวุฒิ อินทะจักษ์ (2560) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การนับถือผีสืบเนื่องมาจากลัทธิบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นที่มาของประเพณีหลายอย่าง

3.5 อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ ความเชื่อเรื่องโอบปาติกะทำให้คนไทยมีวิถีชีวิตที่เน้นความสมดุลและความสุขทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีรนนต์ ไกรนิธิสม (2561) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และหลักฐานที่ค้นพบในปัจจุบัน” พบว่า ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ในสังคมไทยมีความหลากหลายตามความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิต

3.6 อิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ ความเชื่อเรื่องโอบปาติกะทำให้คนไทยมีความเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (2559 : 1-10) ได้ศึกษาเรื่อง “บุพเพตพฺพิตที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลานล้านนาของวัดหลวงราชสัณฐาน จังหวัดพะเยา” พบว่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม ก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคมโดยรวม

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะเนื้อหาบางส่วนที่เกี่ยวกับโอบปาติกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้ที่จะนำผลวิจัยไปใช้ควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นอื่น ๆ เช่น หลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติตน วิธีการปฏิบัติวิปัสสนา และหลักธรรมในพระสูตรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุภพภูมิที่สูงขึ้น

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป มีข้อเสนอ 3 ประเด็นหลักที่ควรศึกษาเพิ่มเติม ดังนี้

1) ศึกษาคติความเชื่อเรื่องอำนาจของโอบปาติกะที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในแง่การเสริมสร้างพฤติกรรมและค่านิยมทางสังคม

2) วิจัยคุณค่าของความเชื่อเรื่องอำนาจและอิทธิพลของโอบปาติกะที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ ได้แก่ ประเพณี วัฒนธรรม สังคม และ เศรษฐกิจ

3) ศึกษาความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเรื่องโอบปาติกะในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย โดยสรุป ข้อเสนอแนะมุ่งเน้นการต่อยอดงานวิจัยให้ครอบคลุมทั้งมิติทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับอิทธิพลของโอบปาติกะในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- ธนสิทธิ์ ฉัตรสุวรรณ. (2560). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องภพในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*. 13 (1), 1-11.
- ธีรนนท์ ไกรนิธิสม. (2561). การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และหลักฐานที่ค้นพบในปัจจุบัน. *วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2557). *โอปปาทิกะ ชีวิตหลังความตาย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา. (2559). แนวทางการอธิบายเรื่องนรกและสวรรค์ในพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่. *วารสารพุทธมคค์*. 1 (1), 43-53.
- พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส. (2559). ปุพฺพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบบลานล้านนาของวัดหลวงราชสังฆสถานจังหวัดพะเยา. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 1 (1), 1-10.
- พระจักรกฤษณ์ ธีรธมโม. (2558). ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องเทวดาในคัมภีร์จักกวาฬทีปนี. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. 6 (1), 82-95.
- พระประพันธ์ ชาดเมโธ และคณะ. (2565). ศึกษาวิเคราะห์เปรตในสังคมไทย. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 5 (4), 13-23.
- พระมหาอนันต์ อนุตตโร และกฤตสุขชิน พลเสน. (2564). แนวคิดกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน. *วารสารธรรมเพื่อชีวิต*. 27 (2), 1-16.
- พินเอก วิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์. (2562). แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดกับพุทธปรัชญา. *วารสาร มจรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. 3 (2), 25-36.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสฐฐวุฒิ อินทะจักร์. (2560). *การเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสริมสุข วิจารณ์สถิต. (2561). *พัฒนาการของกำเนิดมนุษย์ในกรรมเชิงเปรียบเทียบวรรณกรรมทางพุทธศาสนาและสุติศาสตร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.